

ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА И СУДСКИ ПОСТУПЦИ СА АКЦЕНТОМ НА КРИВИЧНИ ПОСТУПАК

Сажетак

Вештачка интелигенција неумитно представља важан корак ка цивилизацијском напретку и има је у готово свим сферама живота, а да тога чак нисмо ни свесни. Предност вештачке интелигенције огледа се у томе што пружа помоћ у истраживању и обради података, пружа лак и ефикасан приступ информацијама, омогућава лакше обављање ризичних послова, итд. Вештачка интелигенција, иако није тако нов појам, с обзиром на то да датира из педесетих година прошлог века, не престаје да буде предмет расправе. Аутор у раду говори о појму вештачке интелигенције, обрађује постојеће правне прописе у тој сфери и утицај вештачке интелигенције на судске поступке са посебним нагласком на кривични поступак. Аутор наводи примере употребе алата вештачке интелигенције у свету, те кроз исте наводи шта су предности и мане тих алата. Поред тога, наглашава да је неопходно посветити више пажње заштити људских права, како је било примера да су кршена употребом алата вештачке интелигенције, те са тим у вези износи предлоге за побољшање.

Кључне речи: вештачка интелигенција, правна регулатива вештачке интелигенције, судски поступак, кривични поступак.

* Ауторка је докторанткиња Правног факултета Универзитета у Крагујевцу. Електронска адреса ауторке: pavlovicka01@gmail.com.

1. УВОД

Говорећи о вештачкој интелигенцији (енг. *artificial intelligence*, а у даљем тексту: ВИ), не можемо а да не кренемо од самог појма исте, с обзиром на то да у теорији постоје различита виђења.¹ Тако, за потребе овог рада, упитали смо управо вештачку интелигенцију: шта је вештачка интелигенција и добили следећи одговор:

„Вештачка интелигенција (ВИ) представља област рачунарске науке која се бави развојем система и програма способних за извршавање задатка који обично захтевају људску интелигенцију. Ови задаци обухватају ствари попут препознавања слика, обраде природног језика, решавања проблема, учења и прилагођавања новим ситуацијама. ВИ се може поделити на два главна типа: 1. Уска вештачка интелигенција (УВИ или АИ): Овај тип се односи на системе који су дизајнирани да извршавају специфичне задатке без способности генерализације на шири спектар задатка. На пример, програм за препознавање слика може бити пример уске вештачке интелигенције; 2. Јака вештачка интелигенција (ЈВИ или АГИ - општа вештачка интелигенција): Овај тип вештачке интелигенције има способност да разуме, учи и примењује знање на различите задатке на начин сличан људској интелигенцији. ЈВИ би била способна да се носи са разноврсним задацима без претходног специфичног програмирања. Вештачка интелигенција може користити различите методе, укључујући машинско учење, дубоко учење, природну обраду језика, препознавање облика, планирање и друге технике како би постигла

¹ Вештачка интелигенција (АИ) је наука која се користи за конструисање интелигенције употребом хардверских и софтверских решења. Инспирирана је обрнутим инжењерством - на пример, на начин на који функционишу неурони у људском мозгу. Наш мозак се састоји од малих јединица које се називају неурони, а њихова мрежа се назива неуронска мрежа. Осим неуронских мрежа, постоје многи други модели у неуронауци који могу да се употребе за решавање проблема из стварног света у вештачкој интелигенцији (Nagy 2019, 2). Европска комисија за ефикасност правосуђа (СЕРЕЈ) означава вештачку интелигенцију као скуп научних метода, теорија и техника чији је циљ да репродукују, помоћу машине, когнитивне способности људских бића, као и да тренутни развој настоји да машине обављају сложене задатке које су раније обављали људи (European Commission for the Efficiency of Justice [СЕРЕЈ] 2019). Вештачка интелигенција се односи на машине које су способне да обављају задатке, за које би се, ако их обављају људи, рекли да захтевају интелигенцију (Scherer 2016, 362).

² За ове потребе коришћен је програм *ChatGPT 3.5*, који можемо означити као технологију обраде природног језика која користи вештачку интелигенцију на изузетно напредном нивоу и доступан је путем следећег линка <https://chat.openai.com/>, а приступљено је 14.01.2024. године у 09.30 часова.

своје циљеве. Ова област има велики потенцијал за унапређење различитих индустрија, али истовремено поставља и изазове, укључујући етичке и безбедносне аспекте“.

Оно што је евидентно јесте управо то да је потребно правно уоквирити домен и начин примене ВИ, а под начином примене подразумевамо и контролисање евентуалних ризика који би тим поводом могли настати. Поред тога, неопходно је нагласити да је вештачка интелигенција слична људској, али не и истоветна људској, што значи да је њено поље примене уже и да вероватно никада неће достићи ниво креативног решавања проблема какав поседује људски мозак (Wilson 1969).³ Оно што не треба заборавити јесте то да вештачка интелигенција није креирала саму себе, већ је то свакако производ људске творевине. Чињеница јесте и то да смо ми људи у већини случајева, а нарочито због начина на који живимо, у потрази за брзим решењима за разноразне ситуације које могу настати пре свега у пословној сфери, стога употреба вештачке интелигенције представља неминовност, коју са друге стране треба држати под контролом. Са тим у вези, употреба ВИ у судским поступцима није реткост, па тако и у кривичном поступку о чему ће бити речи, поред објашњења самог концепта и смисла вештачке интелигенције, постојеће правне регулативе и примене вештачке интелигенције у кривичном поступку, као и евентуалних проблема који проистичу из примене исте.

2. О ВЕШТАЧКОЈ ИНТЕЛИГЕНЦИЈИ

Да бисмо разумели идеју о вештачкој интелигенцији, морамо кренути од њеног тзв. прапочетка, што се поистовећује са једним именом – Алан Тјуринг. Наиме, он је у свом делу из 1950. године „*Computing Machinery and Intelligence*“, предложио да уместо питања да ли машине могу да мисле, треба да се запитамо да ли машина претендент на интелигенцију може да прође тест интелигентног понашања (Тјурингов тест). (Милосављевић 2015, 4). Тјурингов главни циљ јесте био да одбрани свој став да није сасвим неразумно описати дигиталне рачунаре као мозгове и залагао се за тезу да ако се било која машина може на одговарајући начин описати као мозак, онда се сваки дигитални

³ Поједини аутори наводе да „с обзиром да развој вештачке интелигенције доноси потпуно нове изазове, у смислу да њен развој може да превазиђе људску интелигенцију, потребно је осетљивим одлукама додати и моралну компоненту кроз људски „*final touch*“. Заправо систем вештачке интелигенције може бити онолико етички едукован, колико га ми програмирамо.“ (Прља *et al.* 2021, 97).

рачунар може тако описати (Turing 2004, 476). Уобичајено се сматра да би машина која би потенцијално прошла Тјурингов тест⁴ морала имати способност обраде природних језика, морала би да зна да репрезентује знање, аутоматски да резонује и да усаврши машинско учење. Поред тога, машина би морала да овлада рачунарском визијом и роботиком да би се уопште сматрало да је иста „прошла“ тест. До дана данашњег није створен програм, или макар јавност није обавештена о супротном, који би могао на свеобухватан начин да положи Тјурингов тест, који је и даље валидна конфирмација способности програма који користи вештачку интелигенцију.

Оно што је општепозната чињеница јесте да се бинарни систем, који је у основи информатике, рачунарства и електронике, састоји из два броја, 0 и 1 и да се на крају све и своди на њихову комбинацију. Са тим у вези намеће се јасан закључак да су грешке могуће, а све у зависности од тога ко пише и примењује програм – машина или човек, премда је увек иза сваког рада те врсте људско биће. У претходној деценији машинско учење је постигло велики успех у бројним применама, почевши од рачунарског вида (визије), али брзо продирући у друга поља попут обраде природног језика, играње игара и многа друга, често превазилазећи очекивања и чак превазилазећи учинак стручњака (људи) (Nikolić, Petrović 2022). Управо у овоме се огледа корисност вештачке интелигенције.

3. ПРАВНА РЕГУЛАТИВА ВЕШТАЧКЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ

У време када је започето са употребом ВИ, вероватно да се није много полагало на то да је треба правно уоквирити, осим у области ауторских и сродних права. Међутим, пошто је вештачка интелигенција препозната као користан алат, државе су кренуле да мисле о усмеравању развоја и употребе вештачке интелигенције. Предлог Уредбе о вештачкој интелигенцији (Ana Paula Gonzalez Torres *et al.* 2023) представила је Европска комисија 21. априла 2022. године Савету Европе и Европском парламенту, чиме се ушло у преговарање (тзв. тријалог)

⁴ Основна премиса од које је Алан Тјуринг пошао заснивала се на игрици која изгледа овако: Једна особа, играч С, игра улогу испитивача који поставља писана питања играчима А и В који се налазе у другој просторији. Од А и В, један је човек, а други рачунар. Циљ је да испитивач утврди који је играч рачунар. Он може само да покуша да закључи који је од играча човек, а који рачунар тако што поставља питања играчима и процењује „људскост“ њихових писаних одговора. Ако рачунар „превари“ испитивача да помисли да је његове одговоре генерисао човек, он пролази Тјурингов тест (Милосављевић 2015, 4–5).

око финалног акта који треба усвојити на нивоу Европске уније. Средином 2023. године, тачније у јуну, Европски парламент је гласао за предлог Европске комисије који се односио на доношење Уредбе о вештачкој интелигенцији Европске уније – *The AI Act*. Децембра 2023. године, Европски парламент и Савет Европе постигли су привремене споразум о Уредби о вештачкој интелигенцији, а финални акт објављен је у „Службеном листу Европске уније“ 12. јула 2024. године (Regulation (EU) 2024/1689) и тиме је постао први правни акт на светском нивоу којим је употреба вештачке интелигенције правно уоквирена, тј. унификована.

Оно о чему се највише преговарало јесте ограничење вештачке интелигенције у корист заштите људских права уз поштовање основних постулата Европске уније и са тим у вези говорило се о начину коришћења ВИ и о потенцијалним ризицима. Наиме, у нацрту Уредбе о вештачкој интелигенцији, а затим и у финалном акту налазе се четири групе ризика које се односе на употребу исте: минимални ризик, ограничен ризик, високи ризик и неприхватљив ризик. Процена ризика од употребе система вештачке интелигенције неопходна је управо због заштите основних људских права. Иако је већина система који су до сада у употреби оцењена као нискоризична, пошто се ВИ све више развија и употребљава и у судницама, нужно је на неки начин ограничити њихово деловање, с обзиром на то да се управо у судницама решава о питањима која су најважнија за особу која се пред судом налази, јер се задире у уставима и законима загарантоване слободе и права.

Системи ВИ са минималним ризиком или чак без ризика за употребу јесу они који се односе на видео игрице или *spam* филтере и овде нема проблема. Ограничен ризик постоји код оних система где се корисник упозорава да интерактује са машином и где сам доноси одлуку хоће ли наставити или не (*chatbot*) (Bravo 2024). Најдискутабилнији су системи који су оцењени као високоризични, где се између осталих система налазе и они који се односе на судске поступке, али и на фазе пре него што се до суда дође. Наиме, системи вештачке интелигенције који су оцењени као високоризични су они који се користе у: управљању критичним инфраструктурама, образовању, стручном усавршавању и оспособљавању, биометријским идентификацијама и категоризацијама појединаца, запошљавању, управљању радницима и приступу самозапошљавању, здравству, приступу и коришћењу јавних, социјалних и приватних услуга, кривичном гоњењу, управљању

миграцијама људи, азилом и надзором државне границе, правосуђу и демократским процесима. Овде треба напоменути да листа није коначна, већ је упућујућа.

Говорећи конкретно о кривичном поступку системи вештачке интелигенције код којих је ризик од употребе оцењен као неприхватљив јесу они који се користе за предвиђање понашања појединца које је подложно кривичном санкционисању, као и за процену вероватноће од рецидивизма која је заснована на пређашњем понашању појединца, а ово зато што системи ВИ могу бити непрецизни и пристрасни па наводе на погрешан закључак. Поред тога, забрањена је употреба система вештачке интелигенције који би доносили пресуде без људског надзора и интервенције као и коришћење система ВИ за биометријско препознавање лица и гласа, а у сврхе профилисања или масовног надзора људи у контексту кривичног поступка без контроле и одговарајуће правне регулативе, а ово из разлога што биометријски подаци припадају врло осетљивој категорији података самим тиме што је прикупљање биометријских података сврстано у високоризичну категорију. Забрањена је и употреба поменутих система за прикупљање и анализу података о личним склоностима у сврхе кривичног поступка, а то да се не би нарушила приватност појединца. Поменуте забране последица су анализе чланова 5, 6, 10. и 52. Уредбе о вештачкој интелигенцији Европске уније.

У Републици Србији, употреба вештачке интелигенције још увек није уређена на свеобухватан начин. Код нас се ВИ спомиње у Закону о ауторском и сродним правима (ЗАСП) у контексту дефинисања појма ауторског дела, где је као ауторско дело означен и рачунарски програм, али се не говори ништа о томе коме припадају ауторска права у случају да се употребом ВИ створи ауторско дело, с обзиром на то да је ауторско дело „оригинална духовна творевина аутора, изражена у одређеној форми, без обзира на његову уметничку, научну или другу вредност, његову намену, величину, садржину и начин испољавања, као и допуштеност јавног саопштавања његове садржине“ (ЗАСП 2009, чл. 2) где се под појмом „аутор“ у теорији означава физичко лице. Истом аналогijом можемо се запитати шта ако продукт вештачке интелигенције, тзв. робот изврши кривично дело? (Hallevy 2013). Кривичним закоником (КЗ) у чл. 14. ст. 1. прописано је да је „кривично дело оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено“, а како је кривица једно од обележја

појма кривичног дела, питање је може ли се кривица приписати роботу (Ненадић, Миљуш 2022, 291–315).

Поље примене система вештачке интелигенције је изузетно широко, а готово да нема система вештачке интелигенције који за своје функционисање не користи неку врсту података, а у великом броју случајева то су подаци о појединцима (Прља *et al.* 2022, 101). Тако, о вештачкој интелигенцији се у Србији говори и у контексту заштите података о личности, где се тежи спречавању злоупотребе података о личности кроз константно усаглашавање домаћег законодавства са европским. Тако је Закон о заштити података о личности (Закон о заштити података о личности [ЗЗПЛ] 2018). усаглашен са Уредбом 2016/679 Европског парламента и Савета Европе о заштити физичких лица у односу на обраду података о личности, и о слободном кретању таквих података и о стављању Директиве 95/46/EЗ ван снаге (Општа уредба о заштити података – *GDPR*) (Regulation (EU) 2016/679). Поред тога, усвојена је Стратегија развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020-2025. године (Стратегија развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020–2025, 2019) година у којој су утврђени циљеви и мере за употребу вештачке интелигенције, а основ за доношење Стратегије била је Европска етичка повеља о употреби вештачке интелигенције којом су постављени принципи при примени исте (European Commission for the Efficiency of Justice [СЕРЕЈ] 2019) и то: принцип поштовања основних људских права, принцип недискриминације, принцип квалитета и сигурности и принцип транспарентности, једнакости и правичности (Nguyen Phuong Thao 2023, 59). На крају, Влада Републике Србије усвојила је почетком 2023. године Закључак о усвајању етичких смерница за развој, примену и употребу поуздане и одговорне вештачке интелигенције (Закључак о усвајању етичких смерница за развој, примену и употребу поуздане и одговорне вештачке интелигенције, 2023), чиме је извршена хармонизација са правом Европске уније.

4. ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

„*Predictive justice*“ (предвидива правда) јесте глобални тренд у грађанским, кривичним, породичним, трговинским и управним поступцима. Кривични поступак се разликује од свих других поступака по томе што осуђујућа пресуда у кривичном поступку носи већу

тежину од одлуке исте врсте у било ком другом поступку. Стога, у кривичном поступку треба поступати са нарочитом пажњом управо због јаког стигматизујућег дејства које настаје самим покретањем кривичног поступка. Неминовно је, као што смо нагласили, да је вештачка интелигенција у широкој употреби и да се налази свуда око нас. Прва употреба ВИ у судским поступцима званично је кренула од система *ROSS*, који је развијен 2014. године у Сједињеним Америчким Државама и који је претежно био усмерен на законе и пресуде у области стечајног права.⁵ Поред тога, значајни су *LexisNexis*, *Casetext*, *Westlaw*, *Pattern*, *Level of Service*, *OASys*, *Cold Case*, *COMPAS*, *Public Safety Assessment (PSA)* и други. У овом делу обрадићемо само неке од поменутих алата.

У британском правосуђу од 2001. године у употреби је систем *OASys* који је означен као систем процене понашања преступника. Уз помоћ овог система се у Великој Британији одлучује о томе шта треба даље радити са лицем којем је изречена условна осуда, али се примењује и на оне који се налазе на издржавању затворске казне те чекају да испуне услове за условни отпуст. Док није било овог система, суд и одређене службе надлежне за праћење преступника и осуђеника искључиво су одлучивале о томе, али након увођења поменутог система, то се променило. Наиме, приликом употребе *OASys*-а користе се две врсте фактора за оцену понашања преступника и то статички (пол, године и претходне осуде) и динамички (нпр. злоупотреба дрога, алкохола, радни статус и животни простор). Осим тога, присутна је и процена ризика од озбиљне (будуће) штетне радње лица у поступку, а која се врши од стране службеника за условни отпуст. Статички и динамички подаци уносе се у систем од стране службеника за условни отпуст, али се одређени подаци „вуку“ из полицијских база (нпр. подаци о претходним осудама), док професионална процена службеника има већу улогу у процени неких фактора као што је став преступника према свом делу (Tiarks 2023, 2). Употребом *OASys*-а смањено се број људских ресурса потребних за обраду предмета, те се тиме убрзало одлучивање, али се као замерка налази то што начин на који се долази до одлуке није транспарентан (Hamilton, Ugwudike 2023).

Cold Case јесте алат вештачке интелигенције који служи за решавање нарочито сложених случајева који у прошлости нису могли бити решени применом мануелних метода и помаже корисницима

⁵ Више информација о *ROSS* систему вид. <https://www.rossintelligence.com/>.

пружајући приоритетну листу случајева који треба да се истраже први (*Cold case calendar*), а која се заснива на преосталом времену за случајеve који се могу сачувати у складу са прописима и „златним сатима“ током којих се може прикупити доказ након што је злочин почињен, а након чега се досијеи „хладних случајева“ дигитализују и преносе у ВИ систем (Nguyen Phuonг Thao 2023, 62).

У Сједињеним Америчким Државама, тачније у савезним државама Висконсин, Њујорк, Калифорнија и др. у употреби је систем вештачке интелигенције *COMPAS*, те је познат случај *Loomis v. Wisconsin* (*Loomis v. Wisconsin* 2016). У овом случају, суд је разматрао питања која се тичу коришћења алгоритамиких алата за процену ризика у процесу изрицања казне. Оптужени, *Loomis*, тврдио је да употреба таквих алата крши његова права на правично суђење према Четрнаестом амандману⁶ према коме се гарантује превасходно то да ниједна држава не сме да доноси или примењује законе којима се ускраћују права и заштита грађана Сједињених Америчких Држава. Након овог случаја у јавности су постављена питања о транспарентности, одговорности и правичности коришћења алгоритамиких алата у доношењу одлука у кривичном правосуђу, с обзиром на то да је методологија коришћена приликом процене остала непозната и окривљеном и суду, нарочито узимајући у обзир то да је на крају Врховни суд САД одбио да разматра случај, остављајући нерешена шира правна питања која се односе на употребу ових алата у кривичном правосуђу.⁷ Овом алату је замерено и то што је показивао дискриминаторно „понашање“, (Taylor 2023, 193–213) али и ту треба бити опрезан с обзиром на то да треба истражити разлог таквог начина одлучивања. Стога, питање је да ли је разлог томе дискриминаторни став креатора алгорита или је пак до тада постојећих расположивих података који су унесени у систем ВИ као параметар за даље одлучивање? (Cristopher *et al.* 2023, 4).

Public Safety Assessment (PSA) јесте алат који се користи у Сједињеним Америчким Државама приликом одлучивања о примени кауције као мере обезбеђења присуства окривљеног у судском поступку, заснован на процени ризика за јавну безбедност и вероватноћи да се окривљени не појави на суду чиме се елиминише могућност

⁶ Fourteenth Amendment to the United States Constitution, <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-14/> (22.3.2024)

⁷ Овде треба узети у обзир то да је Врховни суд Висконсина у својој одлуци навео да употреба алата *COMPAS* није представљала кршење права на правично суђење, иако се користио за процену ризика рецидивизма и помогао је судији да одлучи о казни за оптуженог.

одређивања кауције на основу платежне способности (Cristopher *et al.* 2023, 4). Поред тога, овај алат служи за процену да ли ће се осумњичени бавити криминалним активностима, као и да ли постоји могућност да ће извршити кривична дела са обележјима насиља док је на слободи. *PSA* није замишљен као алат који би доносио одлуке уместо судија, већ као алат који ће судијама помагати приликом доношења одлуке о кауцији (јемству). Неке од замерки овом алату јесу то што не располаже довољном количином података, тј. нису сви подаци о окривљенима и кривичним делима унесени у овај алат да би процена будућег понашања окривљеног била релевантна, а и наводи се да није неутралан у погледу расе (Slobogin 2023, 133–146).

5. ИЗАЗОВИ ИНТЕГРАЦИЈЕ ВЕШТАЧКЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ У СУДСКИ СИСТЕМ: ПРАВИЧНА ПРИМЕНА И ЉУДСКА ПРАВА

Поменули смо предвидиву⁸ правду. Закону су потребне судије за његову примену, а странкама је потребна судска пракса да обезбеди примену стандарда које судије користе у конкретном случају (Myltseva 2019, 59). Питање је колико је одрживо применити системе вештачке интелигенције у контексту уједначавања судске праксе и у исто време поштовања основних људских права, а ово из више разлога. Наиме, чланом 5. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода⁹ (у даљем тексту: Конвенција, ЕКЉП) предвиђено је право на слободу и безбедност, а у члану 6. право на правично суђење. Чланом 27. Устава Републике Србије (Устав Републике Србије, бр. 98/2006 и 115/2021) прописано је право на слободу и безбедност, а у Законику о

⁸ Можда би исправније и смисленије било ако бисмо уместо о предвиђању, говорили о прогнозирању. Прогнозирање у праву ослања се на статистичку анализу и податке из прошлости како би се извукли обрасци који могу указивати на будуће исходе. Предвиђање укључује више субјективних фактора, као што су искуство и интуиција, и често се користи за антиципацију будућих трендова или догађаја који се не могу директно квантификовати на основу прошлих података. (Baum 2018; Lavy and Bickerstaff 2020).

⁹ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима.

кривичном поступку (ЗКП) у члану 10. предвиђено је ограничење слобода и права окривљеног у поступку. Свим наведеним правним изворима је прописано ограничење права окривљеног у изузетним околностима и на начин предвиђен у истима. Ово подразумева да се мере за ограничење права окривљеног у кривичном поступку примењују након исцрпне анализе потреба за истим, а све то да би се дошло до закључка да ли има правног основа за примену кривичне санкције у датом случају. Системи кривичног права познати су још од давнина и појавили су се као механизам против поступака којима се нарушава друштвено уређење. Казна, најцентралнији елемент кривичног права, (Meier 2006, 4–6) јесте реакција друштва на кршење правних прописа из области кривичног права, али у пракси се догађа и то да се чак и након подробне анализе предмета пред судом, дође до погрешног закључка, па се у поступку покренутом улагањем ванредног правног лека (под условом да буде уложен) те грешке исправљају. Узимајући у обзир све до сада наведено, поставља се питање како ће систем вештачке интелигенције одлучити да ли окривљеног пустити да се брани са слободе и о врсти и мери кривичне санкције на, назовимо, исправан начин? У овом тренутку, машине не могу да размишљају и доносе рационалне и аутономне изборе (Baker, Robinson 2021, 2).

У вези са наведеним питање је како уредити даље поступање приликом употребе система вештачке интелигенције. Сматрамо да би ваљало на неки начин обавестити конкретно лице према коме се примењују системи вештачке интелигенције о истом, а ово из разлога поштовања једног од основних постулата друштвеног уређења, а то је право на правично суђење и право на слободу и безбедност. Обавештавање не би требало да буде само то, већ би било неопходно упитати то лице да ли се слаже са таквим начином третирања његовог предмета, а затим му омогућити да се изјасни да ли на то пристаје или не. Поред тога, било би неопходно омогућити право на приговор или жалбу у случају да лице није обавештено о пређашњем. Пре свега би било пожељно предочити му у чему се огледају последице (не)пристанка. Мада, најмање спорна употреба компјутерских алгоритама јесте када машине не доносе одлуке уместо људи, већ само стварају поштенији контекст у којем ће људи донети своје одлуке, (Simmons 2018, 1067–1107) тј. када се систем вештачке интелигенције користи као алат којим се процењује одређени случај у смислу оцене ризика након анализе предмета, док је коначна одлука на судији. Свакако, алати вештачке интелигенције јесу економичнији, некада ефикаснији, али велике су

замерке у погледу тога што су дискриминаторски настројени и не-транспарентни у погледу начина доношења одлуке што итекако погађа основна људска права (Миљуш 2022, 451–475).

6. ЗАКЉУЧАК

У Новом завету у Првој посланици апостола Павла Коринћанима, у 10. глави 23. стиху, записано је: „Све ми је дозвољено, али ми није све на корист; све ми је дозвољено али ме све не изграђује“, те не треба сметнути са ума управо то да морамо бити обазриви чак и приликом употребе оног што је првенствено створено да би нам служило. Како смо имали прилике да видимо, вештачка интелигенција има потенцијала за даљи развој и примену, али са применом ВИ у судским поступцима, нарочито кривичном, треба бити посебно обазрив. Стога, чини се основаним приговор у вези транспарентности у примени система вештачке интелигенције, с обзиром на то да смо кроз искуства из праксе могли да видимо да је то највећа замерка и да се управо кроз недостатак транспарентности и дискриминаторно понашање може доћи до кршења најважнијих људских права. Наиме, право на правично суђење подразумева на првом месту неутралност и непристрасност суда, право на одбрану и јавност поступка, а ако се алати вештачке интелигенције употребљавају испод „вела тајни“ и без контроле јавности, а пре свега без јасног пристанка лица на које се односе, јасно је да се ово право обесмишљава. Исто тако, како је и право на слободу и безбедност једно од основних људских права, а како у кривичном поступку често долази до ограничења слободне (као што је већ напоменуто), јасно је да одлука о томе не сме бити препуштена вештачкој интелигенцији, нарочито узимајући у обзир да подаци обрађени у системима ВИ нису свеобухватни.

Европска унија је начинила велики корак унификујући правила о вештачкој интелигенцији, али с обзиром на то да је поље примене прилично разубуђено, претпостављамо да ће доћи до модификација. Како се вештачка интелигенција изражава кроз алгоритме, а како су управо људи ти који праве и примењују исте у свим областима, укључујући и кривично правосуђе, а на основу искуства које имају, закључује се да се од алгоритама не може очекивати да делују као чаробан штапић, те да буду аутоматско решење за све евентуалне проблеме. Евидентно је да закони морају да се мењају у складу са друштвеним приликама, али и да судске одлуке никако не смеју бити доношене

искључиво на основу резултата одређеног алгорита који се примењује у конкретном случају.

ЛИТЕРАТУРА

Милосављевић, Милан. 2015. *Вештачка интелигенција*. Београд: Универзитет Сингидунум.

Миљуш, Ивана. 2022. „Ризици потенцијалне улоге вештачке интелигенције у поступку судског одлучивања – савремени изазови за кривични поступак“. У: Јелена Перовић Вујачић (ур.), *Зборник радова 35. сусрета Копаоничке школе природног права – Слободан Перовић* (стр. 451–475) Том I, међународна научна конференција, Београд: Копаоничка школа природног права – Слободан Перовић.

Ненадић, Светлана и Миљуш, Ивана. 2022. „Кривична правда у ери вештачке интелигенције“. У Јелена Костић, Марина Матић Бошковић (ур.), *Дигитализација у казненом праву и правосуђу* (стр. 291–315), Београд: Институт за упоредно право и Институт за криминолошка и социолошка истраживања у сарадњи са Правосудном академијом.

Прља Драган, Гасми, Гордана и Кораћ, Вања, *Вештачка интелигенција у правном систему ЕУ*, Институт за упоредно право, Београд, 2021;

Прља, Драган, Гасми, Гордана и Кораћ, Вања. 2022. *Људска права и вештачка интелигенција*. Београд: Институт за упоредно право.

Baker J. Dennis & Robinson H. Paul. 2021. “Emerging technologies and the criminal law”, in: Dennis J. Baker and Paul H. Robinson (eds.) *Artificial Intelligence and the Law Cybercrime and Criminal Liability* (ed.) New York: Routledge.

Baum, Lawrence, *Judicial Decision-Making: A Coursebook*, University of Michigan Press, 2018;

Gonzalez Torres, Ana Paula, Kajava, Kaisla & Sawhney, Nitin. “Emerging AI Discourses and Policies in the EU: Implications for Evolving AI Governance”, *Artificial Intelligence Research: 4th Southern African Conference, SACAIR 2023, Muldersdrift, South Africa, December 4–8, 2023, Proceedings*, Springer Nature, 2023, pp. 3–17.

Hallevey, Gabriel. 2013. *When robots kill: artificial intelligence under criminal law*. Boston: Northeastern University Press.

- Lavy Matthew & Bickerstaff Roger. 2020. *The Law of Artificial Intelligence*. Sweet & Maxwell.
- Meier Bernd-Dieter. 2006. *Strafrechtliche Sanktionen*. Berlin: Springer-Lehrbuch.
- Moore, Cristopher, Elise, Ferguson & Guerin, Paul, “Pretrial Risk Assessment on the Ground: Algorithms, Judgments, Meaning, and Policy”, *MIT Case Studies in Social and Ethical Responsibilities of Computing*, no. Summer 2023 (August).
- Myltseva, Veronika. 2019. “The legal nature and principles of the predictive justice”, *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*, University of Göttingen, Germany, бр. 03/2019, pp. 59–62;
- Nagy, Zsolt. 2019. *Osnove veštačke inteligencije i veštačkog učenja*, Beograd: Kompjuter biblioteka.
- Nikolić, Mladen & Petrović, Andrija. “Fairness in Machine Learning: Why and How?”, *First Serbian International Conference on Applied Artificial Intelligence – SICAAI 2022*;
- Phuong, Thao Nguyen. 2023. “The Use of Artificial Intelligence in Criminal Investigation and Trials in Europe and some Countries: Experience for Vietnam”, *Vietnamese Journal of Legal Sciences*, 08(01)/2023, pp. 55–77.
- Simmons, Ric. 2018. “Big data, machine judges, and the legitimacy of the Criminal Justice System”, *University of California Davis Law Review*, Vol. 52, pp. 1067–1107.
- Scherer, Matthew. 2016. “Regulating Artificial Intelligence Systems: Risks, Challenges, Competencies, and Strategies”, *Harvard Journal of Law & Technology*, 2(29)/2016, pp. 354–400;
- Slobogin, Christopher. 2023. “Presumptive Use of Pretrial Risk Assessment Instruments”, *American University Law Review Forum*, 72(4), pp. 133–146.
- Taylor, Isaac, 2023. “Justice by Algorithm: The Limits of AI in Criminal Sentencing”, *Criminal Justice Ethics*, 42(3), стр. 193–213.
- Tiarks, Elizabeth. 2023. “Report on Artificial Intelligence and the Administration of Justice in the United Kingdom Predictive Justice”, *e-Revue Internationale de Droit Pénal*, no. 2, <https://www.penal.org/de/2023-2>.

Turing, Alan. 2004. “Can Digital Computers Think? (1951)”. In: Jack B. Copeland (ed.), *The Essential Turing Seminal Writings in Computing, Logic, Philosophy, Artificial Intelligence, and Artificial Life plus The Secrets of Enigma*, Oxford: Clarendon Press, pp. 476–486.

Wilson, Margaret, 1969. *The essential Descartes*, New York: New American library.

ИЗВОРИ ПРАВА

EU Artificial Intelligence Act, <https://artificialintelligenceact.eu/documents/02/03/2024/>;

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment, adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ*, Council of Europe, Strasbourg, 2019;

Fourteenth Amendment to the United States Constitution, <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-14/>, 22/03/2024;

Loomis v. Wisconsin, decision of the Supreme Court of Wisconsin, No. 2015AP157-CR, decided 13. 07. 2016;

Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation), *Official Journal of the European Union*, L 119/1.

Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 (Artificial Intelligence Act), *Official Journal of the European Union*, L 2024/1689.

Закључак о усвајању етичких смерница за развој, примену и употребу поуздане и одговорне вештачке интелигенције, *Службени гласник РС*, бр. 23/2023;

Закон о ауторском и сродним правима, *Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – одлука УС и 66/2019;

Закон о заштити података о личности, *Службени гласник РС*, бр. 87/2018;

Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, број 9/2003, 5/2005, 7/2005 – испр. и *Службени гласник РС – Међународни уговори*, број 12/2010 и 10/2015.

Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021-одлука УС и 62/2021-одлука УС;

Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019;

Стратегија развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020-2025. Година, *Службени гласник РС*, бр. 96/2019;

Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021;

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

Angwin, Julia, Larson, Jeff, Mattu, Surya & Kirchner, Lauren. "Machine Bias". *ProPublica*. <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing> (7.4.2025)

Bravo, Kristina. 2023. "How does AI actually work?". *The Mozilla Blog*. <https://blog.mozilla.org/en/internet-culture/how-does-ai-work/> (1.3.2024)

Hamilton, Melissa & Ugwu-dike Pamela. 2023. "A 'black box' AI system has been influencing criminal justice decisions for over two decades – it's time to open it up". *The Conversation*. <https://theconversation.com/a-black-box-ai-system-has-been-influencing-criminal-justice-decisions-for-over-two-decades-its-time-to-open-it-up-200594>, (26. 7. 2023).

Milica Pavlović Turkalj

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND JUDICIAL PROCEDURES WITH AN EMPHASIS ON CRIMINAL PROCEDURE

Resume

Artificial intelligence represents a big step towards civilizational progress. The use of artificial intelligence reduces the time that, conditionally speaking, would be spent on finding a solution for the case in question. In the paper, the author started from the concept of AI, via legal regulations, and the use of AI in criminal proceedings, in order to finally reach a conclusion in which he sums up the thesis presented in the paper. AI systems are the subject of human creation, and like every human, they also have shortcomings. In any case, modern society can benefit from the introduction of AI into the judiciary, but primarily with precautionary measures, which include taking the results obtained using the AI system with a grain of salt.

At the EU level, a step was taken to unify the legal rules on the use of AI, by signing a temporary agreement on the Regulation on Artificial Intelligence. The Regulation on Artificial Intelligence categorized the risk of using AI, and the high-risk group includes, among others, criminal proceedings, i.e. prosecution. In Serbia, artificial intelligence is primarily regulated by the Personal Data Protection Act and the Strategy for the Development of AI in the Republic of Serbia for the period 2020-2025 was adopted in which the goals and measures for the use of AI are stated. The author believes that it would further be necessary to strictly define how AI systems are allowed to be used in court proceedings, especially in criminal ones, considering that in criminal proceedings there is a deviation from the freedoms and rights of the individual to a greater extent than in any other another procedure.

Keywords: artificial intelligence, legal regulation AI, judicial procedure and AI, AI in criminal proceedings.